

neïtat i la percepció que la societat té d'un territori concret. Les polítiques aplicades per la Generalitat de Catalunya en matèria de paisatge, i especialment d'educació paisatgística, en són un bon exemple i constitueixen una font d'inspiració de gran valor.

Irene Rigau i Oliver

Consellera del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya

Més enllà del marc natural originari, el paisatge és una creació humana, condicionada, com no podria ser d'una altra manera, per l'orografia, pels rius, per les costes, pel clima...

No diré res de nou, doncs, si manifesto que el paisatge és un mirall de l'activitat social i econòmica d'un país, de la seva història i de la seva cultura i que, en darrera instància, reflecteix i alhora educa la seva sensibilitat.

Al llarg dels anys, dels segles, els humans hem transformat i continuem transformant el nostre entorn, i no d'una manera capriciosa sinó com a conseqüència de l'activitat econòmica, dels poblaments i de les circumstàncies socials i culturals que hi concorren.

A Catalunya, com a tants altres indrets de la vella Europa, el paisatge és antic i és modern, fidel testimoni d'una activitat agrícola mil·lenària, del naixement i l'expansió de la indústria, de la complicitat amb l'orografia per resseguir camins i bastir fonts de riquesa...

Però avui, molt més que en qualsevol època anterior, la humanitat disposa de mitjans per sotmetre el paisatge a transformacions profundes i sobtades, per actuar molt més enllà de l'aprofitament legítim dels recursos, per capgirar fins i tot les lleis imposades per la mateixa natura.

I aquesta realitat imposa més que mai vetllar pel paisatge. Per això va ser una excel·lent notícia la signatura del Conveni europeu del paisatge, com a mostra de valors que compartim i que tenim la voluntat de mantenir i millorar. I ho va ser, també, que el Parlament de Catalunya aprovés, amb un gran consens, el 2005, la Llei de protecció, gestió i ordenació del paisatge.

El Conveni europeu del paisatge preveu, com no podia ser d'una altra manera si volem pensar en futur, la sensibilització i l'educació de les noves generacions a l'entorn del paisatge, i el llibre que ara tinc el goig de presentar és una ferma contribució en aquest sentit.

Paisatge i educació és el fruit del seminari que va tenir lloc els dies 19 i 20 de novembre de 2009 a La Pedrera de Barcelona, promogut per l'Observatori del Paisatge, amb la participació d'experts i professionals reconeguts arreu.

Aquest llibre serà, sens dubte, una eina valuosa perquè els nostres joves s'apropin amb una nova visió al paisatge de Catalunya, a la cultura del nostre país, a la tradició i a la innovació que és present arreu del territori, i a la sensibilitat que ens ha conduït a la realitat actual i a la voluntat de futur.

Miquel Rafa i Fornieles

Director de Territori i Medi Ambient, Obra Social de CatalunyaCaixa

Una vegada més, des de l'Obra Social de CatalunyaCaixa ens plau haver ajudat a fer possible una iniciativa de l'Observatori del Paisatge de Catalunya, amb qui tenim una forta vinculació des dels seus orígens, com a entitat fundadora, i amb qui compartim objectius i actuacions com a membres del seu Consell Rector. En aquesta ocasió, per partida doble, ja que més enllà de la promoció de les polítiques de paisatge, estem parlant d'Educació (amb majúscula), que és un component essencial i transversal de tots els projectes i programes que impulsem a l'Obra Social. Això, que pot sonar a tòpic, no és una obvietat o una obligació formal que cal afegir als projectes perquè estiguin ben complets, cosa que, de vegades i per desgràcia, s'observa que acaba passant.

En l'àmbit que treballem a la nostra Àrea de Territori i Medi Ambient, és a dir, en el terreny de la conservació de la natura, la biodiversitat i també el paisatge i el territori, estem davant d'uns temes que, a diferència d'altres, encara es troben en fase de construcció dins les societats cada cop més urbanes del segle XXI. Una veritable cultura sobre l'entorn natural i la relació dels humans i les nostres activitats amb aquest medi que ens envolta i que ens dóna tots els serveis que ens calen per viure, no s'improvisa fàcilment. Em vénen al cap molts dels arguments que ens va posar sobre la taula —d'una manera magistral, cal dir-ho— Joan Manel del Pozo en la seva conferència inaugural del seminari objecte d'aquest llibre. És ben cert que la millor garantia de la preservació dels valors immaterials del paisatge o de la natura és una ciutadania ben educada i informada. Però cal que, a més de ser una certesa, això sigui un fet natural i impregni veritablement tots els programes, polítiques i actuacions sobre el paisatge. Entre altres coses, també perquè, en un món canviant a gran velocitat, cal que repensem la relació que hi tenim amb el paisatge. Abans, al llarg de la història de la humanitat, els canvis es produïen a un ritme que permetia una adaptació més o menys equilibrada, encara que no en fóssim especialment conscients. Ara,

cal que siguem més proactius, que ens anticipem als canvis, que hi prenguem part activament, restaurem i millorem. Si no ho fem, els riscos són grans, perquè el paisatge és molt més que una matriu estètica i en depenem molt més del que un pot imaginar a primera vista. Per això, hem d'insistir a educar, a formar, a crear una consciència col·lectiva. Si no ho fem, els esforços per millorar i protegir el paisatge seran cada vegada més ineficients i difícils de dur a terme. Ens cal crear una cultura sobre el paisatge i l'entorn. Tasca gens fàcil, però que cal començar-la, pas a pas. I el seminari celebrat a La Pedrera els dies 19 i 20 de novembre de 2009 i aquest llibre que en recull les ponències són un excel·lent pas endavant.

Oriol Porcel

Director de la Xarxa Europea d'Ens Locals i Regionals
per a l'Aplicació del Conveni Europeu del Paisatge (RECEP-ENELC)

Com ha fet fins ara, l'Observatori del Paisatge, per mitjà dels seminaris que organitza i de les publicacions que edita, obre interessants i oportunes finestres per poder debatre sobre el paisatge des de diferents perspectives. En aquesta ocasió, seguint les disposicions del Conveni europeu del paisatge, ha impulsat una reflexió molt necessària entorn de l'educació i la seva relació amb el paisatge. De fet, el Conveni europeu del paisatge atorga molta importància a les mesures de sensibilització, educació i formació en relació amb el paisatge; prova d'això és que aquestes són les primeres mesures concretes a escala nacional que el Conveni proposa implementar, per davant de les d'identificació o intervenció.

Tots i totes tenim una percepció paisatgística del territori, i aquesta percepció ve *educada* en cada persona per la cultura, l'entorn social, l'aprenentatge al llarg de la vida, l'activitat professional, el lloc on viu i el context polític i econòmic, entre molts altres factors. Alhora que percebem aquest territori filtrat per l'educació, també tenim una clara incidència en les transformacions dels nostres paisatges per mitjà de la nostra activitat diària, sia privada, professional o social. Si el paisatge el transformem entre tots, la responsabilitat envers el paisatge ha de ser també socialment compartida.

Per tot això, RECEP-ENELC, com a associació europea de governs locals i regionals, promou, per mitjà de les seves activitats i projectes, l'educació i la sensibilització en els valors del paisatge en diferents àmbits. En primer lloc, i tenint en compte les responsabilitats polítiques i les competències que tenen sobre el territori i el paisatge les autoritats locals i regionals d'arreu d'Europa, RECEP-ENELC promou l'educació i la formació en política, protecció, gestió i planificació del paisatge entre tots els estrats de l'Administració (governants, dirigents, tècnics, professionals vinculats a l'Administració, etc.), amb l'objectiu de dotar aquests governs amb capaci-

tats i eines que els permetin intervenir en el paisatge segons les propostes que emanen del Conveni europeu del paisatge.

En segon lloc, RECEP-ENELC també incentiva que aquestes institucions de govern engeguin polítiques d'educació i sensibilització entre la població dels seus territoris i dóna suport a aquestes accions amb instruments concrets com ara jornades de sensibilització, seminaris o publicacions. És el cas, per exemple, de l'obra *We are the landscape*, presentada per primera vegada en el seminari internacional Paisatge i Educació organitzat per l'Observatori del Paisatge de Catalunya. Es tracta d'un petit llibret amb un llenguatge didàctic i entenedor que pretén difondre entre la població més jove els conceptes, les propostes i els valors entorn del paisatge que apareixen definits en el Conveni europeu del paisatge. L'interès i la bona rebuda de l'obra original apareguda en italià amb el títol *Intorno a noi* va impulsar-ne l'edició en llengua anglesa; fa poc s'ha presentat l'edició portuguesa i actualment s'està treballant en la traducció a altres llengües d'aquesta obra de lliure distribució, com ara el castellà o el croat.

Conscient de la seva importància, RECEP-ENELC continuarà impulsant jornades com les que recull aquesta publicació i donant-hi suport; són accions que tenen una enorme importància per la seva difusió, la seva incidència, el seu interès i la seva pertinença. Aquests debats, no en tinguem cap dubte, no fan més que augmentar l'estima de la societat pels propis paisatges, pel patrimoni comú, objectiu originari del qual emana el Conveni europeu del paisatge.

Joan Nogué

Director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya

Escric aquesta presentació la mateixa setmana que a Florència se celebren els deu anys de l'aprovació del Conveni europeu del paisatge. En efecte, el 20 d'octubre de 2000 se signava el Conveni esmentat, per iniciativa del Consell d'Europa, al Palazzo Vecchio de Florència. Dos mesos més tard, el Parlament de Catalunya s'hi adheria testimonialment. I cinc anys més tard, el 2005, aquest mateix Parlament aprovava la Llei de protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya, pionera a l'Estat espanyol i, sense cap mena de dubte, la que més s'ha desplegat i aplicat.

Tant el Conveni europeu del paisatge com la Llei catalana fan referència a múltiples qüestions vinculades al paisatge i a la seva protecció, gestió i ordenació. Són conscients, però, que no hi haurà una autèntica i eficaç política de paisatge sense una profunda conscienciació de la societat civil i sense un paquet de mesures concretes referides a la formació i l'educació en el paisatge. El segon apartat de l'article 6 del Conveni es compromet a fomentar la formació d'especialistes, a impulsar programes de formació pluridisciplinaris en polítiques paisatgístiques i a engegar i empènyer cursos escolars i universitaris que tractin els valors vinculats al paisatge. Dit d'una altra manera, el Conveni concedeix una rellevància especial a tot allò que tingui a veure amb l'educació i la formació en paisatge i amb el paper del paisatge en l'educació. I en aquesta mateixa línia discorre l'article 15 de la Llei catalana sobre mesures de sensibilització, educació i suport. Si, a més a més, hi afegim l'aparició de diverses experiències educatives en diferents països europeus referides específicament al paisatge, com ara el projecte Ciutat, Territori, Paisatge, engegat per la Generalitat de Catalunya i l'Observatori del Paisatge, el lector entendre ràpidament la conveniència i l'oportunitat d'aquest llibre. Calia posar en comú algunes d'aquestes experiències, confrontar-les i transmetre a la societat i a l'Administració les conclusions que se'n deriven.

El llibre que presentem, el segon volum de la sèrie 'Reflexions' de la col·lecció "Plecs de paisatge", té l'origen en un seminari internacional ce-

lebrat a l'edifici de La Pedrera de Barcelona els dies 19 i 20 de novembre de 2009. El seminari portava el mateix títol que aquest llibre i va ser un èxit en tots els sentits. Tot i que va ser enregistrat i transmès a través del nostre web, la qualitat de les ponències allí presentades i la novetat del tema feien inevitable la seva publicació. Han passat uns quants mesos des de llavors, els imprescindibles per convertir exposicions orals en capítols escrits i per enllestir les tasques editorials, sempre complexes.

Hem estructurat el contingut d'aquest volum en tres grans blocs, precedits del que va ser la lliçó inaugural, dictada per Joan Manel del Pozo, membre del Consell de Govern de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals i exconseller d'Educació de la Generalitat de Catalunya. “Paisatge, ciutadania i educació” era el millor pòrtic possible per a un llibre d'aquestes característiques: per la seva obertura de mires, per la seva visió interdisciplinària i transdisciplinària, pel seu plantejament democràtic i de notable rellevància social i pel prestigi acadèmic —i vàlua personal— de l'autor, un dels filòsofs catalans contemporanis més lúcids. El primer bloc enllaça de ple amb els plantejaments de Joan Manel del Pozo, ja que tracta de les relacions entre paisatge, educació i qualitat de vida a partir de tres reflexions complementàries, tot i que enfocades a temàtiques diferents: “L'educació en el Conveni europeu del paisatge”, a cura de Maguelonne Déjeant-Pons, cap de l'Àrea de Patrimoni Cultural, Paisatge i Ordenació del Territori del Consell d'Europa; “La importància de l'educació en paisatge”, de Jaume Busquets, responsable de planejament de paisatge del Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya, i finalment, el capítol “El paisatge a l'ensenyament superior a Europa: aprenent del paisatge”, escrit per Bas Pedrolí, director de la Xarxa Europea d'Universitats per a l'Aplicació del Conveni Europeu del Paisatge (UNISCAPE).

El segon bloc, “El paisatge a l'escola”, entra ja de ple en el paper del paisatge en l'educació formal a partir d'experiències molt concretes procedents

de diferents àrees geogràfiques. Encapçala el bloc “El lloc en què vivim. El Proxectoterra”, de Xosé Manuel Rosales, arquitecte i coordinador del Proxectoterra, impulsat a Galícia. Segueix a continuació el capítol referit a “El projecte educatiu Ciutat, Territori, Paisatge”, a cura de Roser Batllori, professora de la Universitat de Girona, i Joan M. Serra, professor del IES Moianès. Aquest projecte, engegat per la Generalitat de Catalunya i per l’Observatori del Paisatge, és ja avui una realitat i s’ha implementat amb èxit a tots els centres d’ensenyament secundari de Catalunya. Els tres capítols que vénen a continuació procedeixen tots d’Itàlia, un país que ha donat mostres d’un interès notable en el tema central d’aquest llibre. Són els capítols “L’educació en paisatge des de l’òptica del Conveni europeu del paisatge i noves perspectives”, de Benedetta Castiglioni, professora de Geografia de la Universitat de Pàdua; “El paisatge com a instrument de mediació cultural a l’escola”, d’Alessia De Nardi, doctorand del Departament de Geografia de la Universitat de Pàdua i “Landscape Seeds. Una experiència de sensibilització amb nens i per als nens”, d’Alessandra Romeo, arquitecta i paisatgista. Conclou aquesta segona part una de les experiències pioneres, a Catalunya, amb relació a la introducció del paisatge a l’escola: ens referim al capítol “El programa Paisatge dins el web Educàlia”, de Maria del Tura Bovet, del Servei de Gestió i Evolució del Paisatge de la Universitat de Barcelona.

Una temàtica tan àmplia com la que es tracta aquí havia d’incorporar forçosament tot un munt d’experiències que no tenen lloc a l’escola pròpiament dita, però que són certament educatives i formadores, com ara les impulsades per les ONG. D’aquí el tercer bloc, titulat “L’educació en paisatge i la seva transmissió a la societat”, que inclou cinc capítols, tots referits a experiències d’arreu d’Europa generades pel que habitualment denominem la *societat civil*. El primer capítol, “Una visió humana del paisatge. El paper de les ONG”, de Gerhard Ermischer, coordinador de CIVILSCAPE, mostra iniciatives d’ONG europees que, per mitjà del coneixement i l’aprenentat-

ge, aconsegueixen un compromís de la població en relació amb el paisatge. Anna Aguiló, presidenta d'Espais Escrits. Xarxa del Patrimoni Literari Català, explora “L’educació en paisatge per mitjà del patrimoni literari”. Per la seva banda, Terry O’Regan, fundador i coordinador de la Landscape Alliance Ireland, descriu a “Societat civil, paisatge i educació a Irlanda: la guia del cercle de paisatge” una metodologia d’anàlisi del paisatge usada com a recurs educatiu en alguns països, especialment a Irlanda. Finalment, Laurens Bockemühl, coordinador de l’associació Petrarca, presenta les activitats i les experiències de l’“Acadèmia Europea per la Cultura del Paisatge Petrarca”, mentre que Nataša Bratina Jurkovič, arquitecta paisatgista eslovena, ens il·lustra amb “Nosaltres Fem el Nostre Paisatge: un projecte educatiu i de sensibilització”, iniciativa de l’Associació Eslovena de Paisatgistes.

El llibre acaba amb un annex que reproduïx l’informe del Consell d’Europa *Education on Landscape for Children*, per primera vegada publicat en català amb permís de les autoritats del Consell d’Europa. S’inclouen al final del volum els resums de tots els articles en castellà i en anglès, com també les notes sobre els autors, tal com és habitual en la nostra col·lecció.

Agraïm la col·laboració del Consell d’Europa, els departaments de Territori i Sostenibilitat i d’Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, la Xarxa Europea d’Ens Locals i Regionals per a l’Aplicació del Conveni Europeu del Paisatge (RECEP-ENELC), i l’Obra Social de CatalunyaCaixa. Sense el seu suport incondicional, ni el seminari ni el llibre que ara presentem haguessin estat possibles.

Estem convençuts que el futur passa per l’educació, també per l’educació en el paisatge, i ens sembla, sense falsa modèstia, que aquest llibre hi pot contribuir. Si així fóra, ni que fos d’escallimpada, ens donaríem per molt ben pagats.